

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 369.03

С. Б. Березіна

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ РИС ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація. У роботі наведено аналіз основних рис пенсійного забезпечення населення України як системи подолання наслідків соціальних ризиків. Здійснено дослідження соціальних, економічних і правових відносин, породжених феноменом пенсійного страхування населення в Україні. Запропоновано вдосконалення системи пенсійного забезпечення як різновиду управління соціальними ризиками.

Ключові слова: пенсійна система, основні риси пенсійної системи України, солідарна система пенсійного забезпечення, накопичувальні системи.

Summary. The paper presents an analysis of the main features of pension provision for the population of Ukraine, as a system for overcoming the consequences of social risks. The article studies social, economic and legal relations generated by the phenomenon of pension insurance of the population in Ukraine. The improvement of the pension system as a variety of management of social risks is suggested.

Key words: pension system, main features of the pension system of Ukraine, joint pension system, accumulative pension insurance systems.

Постановка проблеми. Питання управління соціальними ризиками у розрізі пенсійного забезпечення стало вельми актуальним у всьому світі. Це пов'язано з демографічними чинниками. Починаючи з другої половини ХХ сторіччя, і особливо у ХХІ сторіччі, населення світу почало зростати бурхливими темпами, наближаючись до 8 мільярдів. Демографічний вибух був потужнішим, ніж вибух у сфері продуктивності і якості праці. Отже, значна частина населення світу, як і раніше, голодує. До цього населення змінило вікову структуру: воно постарішало.

Одночасно у ХХІ сторіччі світ спіткають глобальні економічні кризи різного походження. З іншого боку, так звана «глобалізація» призвела до поглиблення економічної диференціації між країнами: бідні стали, за невеликим винятком, ще біднішими.

Усе це призвело до загострення конкуренції між транснаціональними корпораціями, а також між країнами, що, у свою чергу, змусило світове суспільство переглянути норми гуманності відносно старих людей, зокрема, шукати нові, менш затратні, форми пенсійного забезпечення.

Ті самі проблеми спіткали і Україну. Виняток, здавалось би, складає характер демографічної кризи. Замість вибухового зростання чисельності населення в нас помічається «вибух» її скорочення, але наслідки ті самі. Світова економічна криза

збіглася із внутрішньою реноваційною і сировинною кризами і посилила їх. Отже, ті самі моральні й економічні питання постали перед українським суспільством, котре усі минулі роки (ще за радянських і царських часів) пасло задніх з цих питань.

Ще одна відмінність полягає у такому. Як відомо, причина відносного старіння населення полягає в різкому зменшенні народжуваності. Цей феномен в Україні не пов'язаний з процесом урбанізації, який останніми 25 роками призупинився. Усе це ще більше погіршує соціально-демографічну ситуацію.

Отже, питання управління соціальними ризиками в розрізі пенсійного забезпечення населення зараз актуальне для України як ніколи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена тема, так чи інакше, висвітлюється національними й іноземними вченими. Особливо багато з цього приводу національних нормативно-правових актів. Навпаки, державна статистика з пенсійного забезпечення недостатня. Роботи, в яких аналізувались питання пенсійного забезпечення, можна розділити на чотири великі групи:

— теоретичні дослідження і опис практики функціонування системи;

— роботи, присвячені старінню населення й управлінню пенсійним забезпеченням;

— роботи, присвячені дослідженню державної та недержавної систем пенсійного забезпечення;

© С. Б. Березіна, 2018

Бібліографія ДСТУ:

Березіна С. Б. Дослідження основних рис пенсійної системи України / С. Б. Березіна // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2018. — № 3 (43). — С. 9–20.

References (APA):

Berezina, S. B. (2018). *Doslidzhennia osnovnykh rys pensiinoi systemy Ukrainy* [The research of the essential traits of the pension system of Ukraine]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (43), 9–20 (in Ukr.).

— роботи, присвячені світовій і національній історії пенсійного забезпечення.

Питанням функціонування недержавних пенсійних фондів присвятив дослідження В. Руденко [2].

Нормативно-правові акти з пенсійних питань налічують більш як 27 законів України і чимало підзаконних актів.

Дослідження, виконані іноземними фахівцями, висвітлюють різноманітний спектр проблем, пов'язаних із пенсійним забезпеченням [3; 4; 5]. Це умови підтримки осіб похилого віку з боку їх дітей, питання розрахунку майбутніх пенсій, стягнення заборгованості тощо

М. Відланд та інші в роботі [6] порівнювали структуру і значимість пенсійного забезпечення дев'яти країн світу. Зокрема, автори наголошують на зростанні значимості професійних пенсійних фондів.

У звіті пенсійного департаменту Великобританії [7] розповідається про широкомасштабне статистичне дослідження (опитування), проведене серед роботодавців з питань пенсійної реформи.

Л. Вілмор і Г. Бертакі зі США [8] провели теоретичне дослідження з доцільності впровадження пенсійної системи «другого рівня», тобто обов'язкової накопичувальної системи.

У інформації Попечительської ради пенсійного фонду північно-східних теслярів США [9] розповідається про нововведення, за яким допускається повернення пенсіонерів на роботу після досягнення ними 65-літнього віку.

У роботі [10] розповідається про стан пенсійного забезпечення в країнах ЄС. Зокрема, в майбутньому автори очікують збільшення ролі корпоративних пенсійних фондів. Праця співробітників МВФ [11] присвячена теорії статистики у сфері пенсійного забезпечення.

Згадана наукова і нормативна література розглядає питання, що стосуються пенсійного забезпечення населення, кожна зі свого боку. Їй не достає комплексності і системності — саме того, що є метою нашого дослідження.

Мета статті — дослідити із системних позицій соціальні, економічні і правові відносини, породжені феноменом пенсійного страхування населення в Україні. А саме — дослідити практику і теорію управління ризиками у сфері різновиду соціального захисту населення — пенсійному забезпеченні. При цьому мається на меті досягти такого рівня дослідження й обґрунтування, щоб матеріал міг дати поштовх для подальшої розробки керівних матеріалів державного і громадського значення.

При цьому вирішуються такі завдання:

1) дослідити основні риси вітчизняної пенсійної системи;

2) позначити можливі шляхи вдосконалення системи пенсійного забезпечення як різновиду управління соціальними ризиками.

У статті переважно використовується метод класифікації як спосіб осягнення реальності через порівняльне визначення понять і побудови логічної структури масиву знань. Такий підхід пов'язаний із основним джерелом інформації — законодавчою базою. Інше джерело інформації — економічна статистика потребує іншого методу дослідження. Тут застосовано метод розширення, а саме розширення часткового до загального, розуміння мікроекономічних явищ у макроекономічному ключі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загально-обов'язкове державне пенсійне страхування регулюється багатьма законами, головним з яких є Закон України (далі — ЗУ) «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1].

Згідно із класифікацією, віддзеркаленою у цьому Законі, система пенсійного забезпечення складається з трьох рівнів.

Перші два рівні мають статус державно-приватних з обов'язковою сплатою страхових пенсійних внесків юридичними особами-роботодавцями, фізичними особами-підприємцями або самозайнятими фізичними особами.

Систему першого рівня називають солідарною, або розподільчою. Вона складається з державного «Пенсійного фонду», приватного уповноваженого банку, приватного банку-зберігача і приватної компанії з управління активами пенсійного фонду (КУА). (Як правило, приватних банків має бути декілька).

Уповноважений банк провадить розрахунково-касові операції з коштами державного Пенсійного фонду. У ньому Пенсійний фонд організує так званий «резервний фонд», з якого здійснюються поточні виплати. Він має дорівнювати місячній потребі на зазначені цілі.

Для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах у іншому банку — «зберігачу» має бути організований ще один «резервний фонд». За кошти цього фонду купують цінні папери. Управління активами цього фонду здійснює КУА, а правила інвестування встановлює Правління Пенсійного фонду за погодженням з Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. (Зазначимо, що в бюджеті Пенсійного фонду розподілення внесків на окремі фонди не віддзеркалено).

Зазвичай солідарну пенсійну систему прийнято вважати такою, за якою виплата пенсій відбувається з поточних надходжень. Бюджет солідарного фонду може бути збалансованим, профіцитним і дефіцитним. У першому випадку система називається частково фондовою, в другому — нефондовою, в третьому — дефіцитною.

Зазначимо, що дефіцит пенсійного фонду (як і дефіцит державного бюджету) може існувати лише тоді, коли існують джерела його покриття. Таких джерел декілька, з яких основними є:

1) зовнішні запозичення уряду (точніше — Мінфіну);

2) внутрішні запозичення уряду;

3) продаж Фондом державного майна цього майна в приватні руки.

Зовнішні запозичення здійснюються шляхом:

— емісії єврооблігацій і їх розміщенням за кордоном;

— позик, наданих іноземними банками уряду.

Такі запозичення мали умовний сенс на початку історії незалежної України, тому що в подальшому їх потрібно було повертати з відсотками.

Внутрішні запозичення здійснює уряд шляхом емісії внутрішніх облігацій і розміщення їх серед приватних банків. У приватних банків ці облігації викуповує НБУ за додатково емітовані кошти, чим збільшує грошову базу. Уряд свої облігації майже ніколи не викуповує. Таким чином держава створює інфляцію. Це, у свою чергу, знижує купівельну спроможність пенсіонерів (і робітників), що змушує уряд індексувати пенсії (і зарплати в державному секторі виробництва речових товарів і послуг). Індекссування здійснюється, знов таки, за рахунок додаткової грошової емісії тощо.

Щоб хоча б частково компенсувати інфляцію, НБУ здійснює різні види стерилізації, головними з яких є:

— продаж банківських металів на зовнішньому і внутрішньому ринках;

— продаж іноземної валюти на внутрішньому ринку;

— збільшення норми резервування вільних коштів для приватних банків.

Головною ознакою, що впливає на розмір пенсії і початок її виплати, є трудовий складник. Стаж разом із рівнем заробітної плати дозволяє оцінити внесок окремого робітника в державну казну (бюджет і пенсійний фонд), оцінити його частку в демографічному навантаженні. Встановлення прямої залежності розміру пенсії від стажу і заробітної плати спонукає працівника працювати у сфері суспільного виробництва як можна довше й інтенсивніше.

Нова система солідарного пенсійного забезпечення має певні відмінності. Так, до введення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування бралася до уваги вся суспільно корисна діяльність працівника. Зараз переважне значення має не трудовий стаж взагалі, а стаж страховий. Коли внески із доходу людини не стягують, цей час не вважається страховим.

Таким чином, згідно з новою концепцією, право на пенсію урізується. Наприклад, не враховується в пенсійний стаж час навчання у вищих (а також аспірантурі, докторантурі, клінічній ор-

динатурі), що ставить високоосвічених осіб у нерівне становище із загальною масою. Крім цього, таке положення перекладає на плечі робітника обов'язок постійного контролю за своєчасним і повним здійсненням страхових внесків з боку його роботодавця.

За низкою ознак, які не мають загального знаменника, трудовий стаж поділяють на загальний і спеціальний.

На загальних підставах у солідарній системі призначають пенсії:

— за віком;

— з інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі інвалідності з дитинства і каліцтва, не пов'язаного з роботою);

— у зв'язку із втратою годувальника.

Право на отримання пенсій за солідарною системою мають:

— особи, які підлягають загальнообов'язковому пенсійному страхуванню і мають необхідний страховий стаж, досягли пенсійного віку чи визнані інвалідами. У разі смерті бенефіціара право на отримання частини його пенсії можуть отримати члени його сім'ї;

— особи, які підлягають загальнообов'язковому пенсійному страхуванню і яким до дня набрання чинності ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» вже була призначена пенсія;

— особи, які не підлягають загальнообов'язковому пенсійному страхуванню, але добровільно сплачували страхові внески до солідарної системи пенсійного страхування.

Виплата спеціальної пенсії передбачає врахування спеціального стажу, який дає право на підвищений розмір пенсії або вихід на пенсію достроково. У останньому випадку стаж називають вислугою років.

Спеціальну пенсію ще називають пільговою. Пільги в юридичному тлумаченні — це додаткові права, переваги. Але в соціальному сенсі юридичні пільги — це не переваги, а компенсація додаткових витрат з боку фізичної особи, понесених у формах, які не можуть бути враховані в загальному праві. Наприклад:

— особливо важкі умови праці;

— умови праці, особливо шкідливі для здоров'я;

— особливо важкі умови буття, пов'язані із працею;

— особливі ризики для життя і здоров'я;

— занижена заробітна плата висококваліфікованим фахівцям;

— робота, що потребує психофізичних зусиль, притаманних тільки молодій людині;

— відповідальна соціальна діяльність (наприклад, особи, які працюють у сільськогосподарському виробництві та виховали п'ятеро і більше дітей, прокурори, судді тощо).

Інша річ, що пільги можуть мати політичне навантаження. Так, перші у світовій історії пенсії Юлій Цезар призначив військовим, щоб притягнути їх на свій бік і заохотити інших людей до військової служби.

(Цікаво, що в національному законодавстві право на отримання пенсій на пільгових умовах іноді диференційоване за статевою ознакою. Наприклад: п. 3 частини 2 ст. 114 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» встановлює пільгові пенсії особам (тільки чоловікам), які працюють трактористами-машиністами в сільському господарстві; п. 5 частини 2 ст. 114 цього закону встановлює пільгові пенсії особам (тільки жінкам), які працюють доярками або свинарками-операторами).

Спеціальну пенсію призначають за спеціальними законами, як-то:

— «Про судоустрій і статус суддів» (спеціальну довічну пенсію суддям називають «щомісячним грошовим утриманням», яке назначають після досягнення суддею 62 років. Несумісний дохід суддів, як у період роботи, так і на пенсії, робить їх вельми залежними від влади: адже не на якій іншій посаді вони не отримуватимуть такої винагороди);

— «Про прокуратуру»;

— «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»;

— «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною»;

— «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;

— «Про жертви нацистських переслідувань»;

— «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку»;

— «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні»;

— «Про донорство крові та її компонентів»;

— «Про статус гірських населених пунктів».

Існує також низка законів, які спеціальну пенсію не призначають, а дозволяють це робити уряду, зокрема:

— «Про соціальний захист дітей війни»;

— «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи»;

— «Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблоку цієї АЕС на екологічно безпечну систему».

Якщо розмір спеціальної пенсії перевищує розмір, розрахований за законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», різницю виплачують не з пенсійного фонду, а з державного бюджету. Отже, такі пенсії за своєю природою не є страховими виплатами.

Окрім трудової пенсії, громадянам України за певних обставин може бути призначена соціальна

пенсія у мінімальному обсязі, яку називають соціальними виплатами, соціальною допомогою, соціальною послугою. Соціальна пенсія також може бути призначена особам, які відпрацювали неповне число років. Підставою для призначення соціальної пенсії має бути поєднання двох обставин: непрацездатність особи (яку встановлюють за результатами медико-соціальної експертизи) та її бідність. (Останній чинник відрізняє поняття пенсії від поняття соціальної допомоги).

Згідно зі ст. 6 [1], непрацездатним громадянам, крім пенсій, можуть бути призначені соціальні виплати у виді доплат, надбавок тощо. У разі, якщо сукупність соціальних виплат разом із пенсіями, що отримує бенефіціар, не досягає розміру прожиткового мінімуму для непрацездатних громадян, він має право на отримання додаткової соціальної допомоги. Крім грошової соціальної допомоги, за рахунок Пенсійного фонду здійснюють і негрошову допомогу на поховання пенсіонера, яку називають соціальною послугою (ч. 2 ст. 9 [1]).

У загальному випадку соціальна допомога регулюється законами України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [12] і «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» [13].

Виплата пенсій за солідарною системою передбачає їх індексацію «в межах прожиткового мінімуму для відповідних соціальних і демографічних груп населення», згідно із ЗУ «Про індексацію грошових доходів населення». Порядок проведення індексації грошових доходів населення встановлений постановою КМУ № 1078 від 17.07.2003 р.

Тобто методом індексації здійснюється перерозподіл національного доходу: бідні фінансуються за рахунок іншого населення. Номінальне підвищення доходу потребує додаткової грошової емісії, що призводить до інфляції, завдяки чому відбувається перерозподіл національного доходу. Таким чином відбувається вирівнювання доходів населення (так звана «зрівнялівка»). (Більш того, у результаті запровадженої урядом прогресивної методики обрахунку субсидій, спрямованих на покриття комунальних платежів, залишок від середніх пенсій зрівнюється із залишком від мінімальних пенсій).

Якщо пенсіонер перебуває на повному державному утриманні у спеціальній установі, йому виплачується 25 % солідарної пенсії. Якщо розмір його пенсії перевищує вартість утримання, виплачується різниця між пенсією і вартістю утримання, але не менше 25 % призначеної пенсії.

Пенсійну систему другого рівня називають накопичувальною. Ст. 78 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1] передбачає створення Пенсійним фондом

(який наразі є «осередком» солідарної системи) державного Накопичувального пенсійного фонду (ДНПФ) як цільової позабюджетної фінансової організації. Загальне управління державним Накопичувальним пенсійним фондом здійснюватиме Правління державного Пенсійного фонду, а адміністративне — виконавча дирекція Пенсійного фонду. (Отже, ДНПФ не має власного органу управління, окрім Ради Накопичувального пенсійного фонду).

Пенсійна система другого рівня передбачає створення як державних, так і недержавних інституцій. Вона складається з окремого підрозділу Пенсійного фонду, який називають Накопичувальним пенсійним фондом, приватного банку-зберігача, приватної компанії з управління активами пенсійного фонду, приватного фонду, який управляється приватною компанією-адміністратором і має бути розміщений у приватному банку-зберігачі, а також приватною компанією-страховиком. При цьому приватні компанії для свого функціонування мають отримати ліцензію від Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (НКДРФП) за погодженням Пенсійного фонду. Таку накопичувальну недержавну систему приватних установ називають «недержавним накопичувальним пенсійним фондом — суб'єктом другого рівня системи пенсійного забезпечення» (ННПФ-СДР).

Приватні компанії-страховики можуть, у свою чергу, за рахунок пенсійних коштів отримувати інвестиційний дохід. Для отримання інвестиційного доходу вони можуть:

- купувати цінні папери третіх осіб;
- отримувати відсотки на депозитні вкладення (для чого відповідні банки мають за ці кошти надавати кредити третім особам);
- емітувати цінні папери.

Внески в державні пенсійні і соціальні страхові фонди роблять через систему так званого єдиного внеску. Згідно із ч. 12 ст. 20 Закону [1], «страхові внески підлягають сплаті незалежно від фінансового стану платника страхових внесків».

Отриману «органом доходів і зборів» суму Кабінет Міністрів України розподіляє на свій розсуд між державними Пенсійним фондом України (солідарним), Фондом соціального страхування України і Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, а також державним Накопичувальним пенсійним фондом і «недержавними накопичувальними пенсійними фондами — суб'єктами другого рівня» (частини 1 і 2 ст. 11 ЗУ [18]). Яким чином мають розподілятися кошти між державним солідарним фондом, державним накопичувальним фондом і недержавним накопичувальним фондом, у Законах [14; 1] не сказано.

Між іншим, у Законі прямо не сказано, чи буде сплата в державний Накопичувальний фонд обов'язковою. Однак Законом встановлено, що кошти, помилково сплачені в солідарний Пенсійний фонд, можуть, за бажанням бенефіціара, бути перераховані в державний Накопичувальний пенсійний фонд або до «недержавного накопичувального пенсійного фонду — суб'єкта другого рівня». Крім того, кошти, які тим чи іншим не зазначеним у Законі способом були розміщені в державному Накопичувальному фонді, можуть бути переведені до «недержавного накопичувального пенсійного фонду — суб'єкта другого рівня» і навпаки, за бажанням бенефіціара.

Фізична особа-бенефіціар обирає накопичувальний пенсійний фонд на свій розсуд. Фактично вона мусить обирати двічі:

- перший раз — для сплати пенсійних внесків;
- другий раз — для отримання пенсії після досягнення пенсійного віку.

Для сплати пенсійних внесків фізична особа мусить обирати між ДНПФ і тим або іншим адміністратором ННПФ-СДР. У обох випадках внесені пенсійні кошти обліковують на особистих (індивідуальних) рахунках у приватних банках, яких називають «зберігачами». Банк-зберігач обирається не фізичною особою-страхувальником, а ДНПФ або адміністратором ННПФ-СДР.

Для отримання (довічної) пенсії фізична особа мусить обирати того або іншого страховика. Після обрання страховика вона має перевести накопичені на своєму особистому (індивідуальному) рахунку (який знаходиться в банку-зберігачі) кошти до обраної нею страхової компанії — страховика.

На відміну від солідарної системи, в накопичувальній системі, яка передбачає спадщину, встановлено три види довічних пенсій (ст. 57 [1]):

1) довічна пенсія з установленим періодом. У разі смерті пенсіонера його пенсію отримують спадкоємці протягом 10—20 років;

2) довічна обумовлена пенсія. У разі смерті пенсіонера спадкоємці отримують залишок від обумовленої договором суми;

3) довічна пенсія подружжя. Спадкоємцем пенсіонера стає чоловік (дружина) після досягнення ним пенсійного віку.

Розмір «накопиченої» пенсії неможливо обрахувати самостійно. Його розраховує страхова компанія безпосередньо перед нарахуванням і оплатою пенсії. Перед цим Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (НКДРФП), встановлює розмір мінімальної суми коштів, необхідний для виплати довічної пенсії. Тоді ж з'ясовується, який вид пенсії зможе отримати бенефіціар: довічну пенсію чи одноразову виплату. (Як свідчить ст. 55 ч. 1 Закону [1], «Договір страхування довічної пенсії укладається між учасником накопичуваль-

ної системи пенсійного страхування та страховою організацією після досягнення ним віку, передбаченого статтею 26 (тобто 60 років)»).

Кожна з юридичних осіб виконує свої функції за плату, яку знімають з пенсійних рахунків бенефіціарів.

У будь-якому випадку, розмір пенсії, яку має виплачувати приватна компанія-страховик, буде залежати від:

— страхових накопичень бенефіціара (або іншої особи, яка виявила згоду платити за бенефіціара);

— прогнозу загального інвестиційного доходу, отриманого від реалізації цінних паперів, придбаних за рахунок пенсійних внесків (залежить від котирування цінних паперів);

— адміністративних витрат (собівартості);

— інвестиційного доходу страховика;

— норми прибутку страховика;

— можливого прихованого прибутку інших недержавних установ.

На відміну від солідарної пенсійної системи, накопичувальна система не передбачає виплату:

— спеціальних (пільгових) пенсій;

— пенсій за старими законами.

Накопичувальну пенсійну систему другого рівня Закон [1] передбачає ввести в дію в 2019 році. Перед цим Верховна Рада України має прийняти додаткову низку пенсійних законів, проекти яких наразі розробляє КМУ [19]. Як можна організувати додатковий накопичувальний фонд, коли дефіцитним є солідарний пенсійний фонд — це питання риторичне.

«Учасниками накопичувальної системи пенсійного страхування є особи, які станом на 1 січня 2019 року підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню згідно з цим Законом. Застраховані особи, яким на 1 січня 2019 року залишилося менше 10 років до досягнення пенсійного віку, передбаченого статтею 26 цього Закону (60 років), мають право прийняти рішення не сплачувати страхові внески до накопичувальної системи пенсійного страхування. Особи, які досягли пенсійного віку, передбаченого статтею 26 цього Закону (60 років), не можуть бути платниками страхових внесків до Накопичувального фонду». Механізм (добровільного) волевиявлення в системі загальнообов'язкового страхування наразі не встановлений.

Тут зазначимо таке. Пенсійну систему називають накопичувальною, якщо вона має вільні пенсійні кошти і ці кошти використовують для купівлі цінних паперів: акцій або облігацій (зокрема іпотечних сертифікатів). При цьому дозволяється придбавати як вітчизняні цінні папери, так і іноземні.

Зазначимо, що національний фондовий ринок практично не працює. Із цінних паперів на

українській фондовій біржі котируються переважно державні облігації. Отже, накопичувальна пенсійна система спрямована на фінансування суспільством дефіциту державного бюджету і, опосередковано, дефіциту державного Пенсійного фонду.

Далі, оскільки накопичувані на індивідуальних рахунках пенсійні гроші обертаються між підприємствами-емітентами цінних паперів (у кінцевому рахунку — в роздрібній торгівлі нашої країни або іноземних держав), то для поточної виплати пенсій мусять використовувати поточні надходження платників внесків. Оскільки кількість осіб — учасників накопичувальної системи, що досягли пенсійного віку, повинна зростати, то для тривалого існування такої системи потрібен приплив коштів у темпі наростання. Це можливо в разі стійкого розвитку економіки. Адже приплив має перевищувати відтік, щоб різницю можна було інвестувати. У протилежному випадку матимемо фінансову піраміду.

Поєднання державної і приватної фінансових систем вказує на те, що накопичувальна система є комерційною схемою. Пенсіонеру особливої користі від неї немає. У ісламських країнах, де діє Такафул, частина інвестиційного доходу страхової компанії перепадає пенсіонеру. У християнських країнах така практика невідома.

Третій рівень — страхова накопичувальна система недержавного добровільного пенсійного забезпечення. Ця система також регулюється багатьма законодавчими актами, головними з яких є ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1] і ЗУ «Про недержавне пенсійне забезпечення» [16].

Крім цього, питання недержавного добровільного пенсійного забезпечення віддзеркалені в законах:

— «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»,

— «Про страхування»,

— «Про банки і банківську діяльність»,

— «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)»,

— «Про цінні папери та фондовий ринок»,

— «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»,

— «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Центральною інституційною одиницею в системі виступає недержавний пенсійний фонд (НПФ). Стаття 1 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [16] визначає, що недержавний пенсійний фонд (НПФ) — юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників

пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду.

(Тут зазначимо, що згідно з Податковим кодексом [17] неприбутковою вважається організація, установчі документи якої:

— містять заборону розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб;

— передбачають використання своїх доходів (прибутків) виключно для фінансування видатків на своє утримання, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності).

Крім НПФ, інституційна складова системи недержавного добровільного пенсійного забезпечення складається з:

- компанії (банка)-адміністратора НПФ;
- банка-зберігача;
- компанії-страховика зі страхування життя;
- компанії з управління активами (КУА);
- асоціації адміністраторів пенсійних фондів.

(Згідно зі ст. 21 Закону, надання послуг з адміністрування недержавних пенсійних фондів може поєднуватися лише з діяльністю з управління активами).

Окремо від НПФ стоїть депозитно-кредитний банк, у якому відкривають індивідуальний «банківський пенсійний депозитний рахунок»

Страхові внески можуть сплачувати юридичні особи-роботодавці, фізичні особи-підприємці і самозайняті фізичні особи, службовці, а також особи, які не працюють у сфері суспільного виробництва. Бенефіціарами системи пенсійного забезпечення третього рівня (СПЗТР) можуть бути громадяни, що досягли 16-річного віку, незалежно від того, чи є вони учасниками інших пенсійних систем.

Види недержавних пенсійних фондів [16]:

— відкритий пенсійний фонд. Його учасниками можуть бути фізичні особи незалежно від місця й характеру їх роботи;

— корпоративний пенсійний фонд. Його засновником є юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців. Його учасниками (бенефіціарами) можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають (перебували) у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками;

— професійний пенсійний фонд. Його засновниками можуть бути об'єднання юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб (включаючи професійні спілки). Учасниками такого фонду можуть бути виключно фізичні особи, пов'язані родом своєї професійної діяльності, визначеної у його статуті.

Компанія-адміністратор НПФ разом з КУА з метою відшкодування збитків, що можуть бути завдані цими юридичними особами пенсійному фонду внаслідок неналежного виконання зобов'язань перед пенсійним фондом та порушення ними законодавства, створюють за кошти страховальників також резервний фонд.

Підставами для здійснення пенсійних виплат НПФ є:

- 1) досягнення учасником фонду пенсійного віку;
- 2) визнання учасника НПФ інвалідом;
- 3) медично підтверджений критичний стан здоров'я учасника фонду;
- 4) виїзд учасника фонду на постійне проживання за межі України;
- 5) смерть учасника фонду.

Однак НПФ безпосередньо можуть здійснювати лише одноразові пенсійні виплати.

Після досягнення особою пенсійного віку пенсійний фонд не здійснює процедуру щомісячної виплати пенсії. Цю процедуру здійснює зовсім інша установа — страхова компанія зі страхування життя. Для цього пенсіонер має укласти з нею окремих договір з відкриттям особового рахунку і перерахувати на нього кошти, накопичені в пенсійному фонді. Для визначення розміру пенсії страхова компанія на базі загальної статистики з урахуванням доходу, який вона має отримати, здійснює актуарні розрахунки.

Саме страхові компанії здійснюють виплати у разі настання інвалідності або смерті учасника фонду [16].

Законом [16] введені певні обмеження щодо діяльності НПФ. Наприклад, забороняється:

- провадження пенсійними фондами іншої діяльності, не передбаченої цим Законом;
- обслуговування НПФ більш ніж одним банком-зберігачем;

— банку-зберігачу використовувати активи пенсійного фонду як кредитні ресурси. (Тоді він має отримувати операційний дохід, джерелом якого є вклади учасників фонду);

— НПФ інвестувати пенсійні кошти у векселі і похідні цінні папери;

— передача майна, прав та обов'язків пенсійного фонду іншим, ніж недержавні пенсійні фонди юридичним особам- правонаступникам у зв'язку з припиненням пенсійного фонду, шляхом злиття або приєднання;

— ліквідація НПФ без визначення єдиного поточного рахунку пенсійного фонду та відкриття у зберігача фонду спеціального ліквідаційного депозитного рахунку, на який зараховуються всі грошові кошти з інших рахунків фонду та всі надходження грошових коштів від продажу активів пенсійного фонду. Всі інші рахунки пенсійного фонду підлягають закриттю тощо.

Впровадження страхової накопичувальної системи недержавного пенсійного забезпечення розпочалось починаючи з 2004 року.

Можна констатувати, що впровадження (починаючи з 2004 року) системи недержавного пенсійного забезпечення не отримало належної підтримки у населення. Працездатне населення практично не виявляє бажання щодо участі в системі добровільного накопичувального недержавного пенсійного забезпечення.

Серед причин, що заважають розвитку недержавного пенсійного забезпечення, слід відзначити:

- відсутність розвинутого фінансового ринку і, як наслідок, обмежений вибір фінансових інструментів, придатних для інвестування в них пенсійних коштів. З одного боку, національні підприємства-емітенти не зацікавлені у проходженні процедури лістингу на національній фондовій біржі, з іншого — має місце недостатня правова захищеність міноритарних акціонерів;

- незацікавленість роботодавців у створенні корпоративних і професійних пенсійних фондів;

- недосконалість системи обліку пенсійних коштів;

- ненадійність захисту персональних даних фізичних осіб;

- високий розмір адміністративних видатків у пенсійних фондах;

- незадовільна система фінансової звітності;

- недосконалість системи розкриття інформації для учасників (зокрема про реальних власників фінансових установ, що надають послуги у системі накопичувального пенсійного забезпечення) тощо.

Станом на кінець 2010 року в Державному реєстрі фінансових установ містилась інформація про 101 недержавний пенсійний фонд та 43 адміністратори НПФ, з яких мали ліцензії з адміністрування НПФ — 36 [2]. 78 % НПФ розташовано в Києві. Кількість учасників НПФ становила 569 тис. осіб. Більшість становили особи віком від 40 до 55 років.

Надходження пенсійних внесків за 2010 р. становили 925,4 млн. грн., а пенсійні виплати — 158,2 млн. грн. Кількість бенефіціарів (хто отримав виплати) становила 8,2 % від числа учасників. Зазначимо, що темпи зростання пенсійних виплат значно перевищують темпи зростання пенсійних внесків.

У 2016 році залишилось лише 66 НПФ, з них 52 — відкриті, 8 — корпоративні і 6 — професійні. Як свідчить інтернет-газета www.segodnya.ua у рубриці «Бізнес, фінанси і нерухомість» за 25.05.2018 р. на сьогодні в Україні функціонує вже 64 НПФ, з яких «рейтинговими» вважаються 34, з яких лише 8 повністю розкривають інформацію щодо своєї діяльності.

Корпоративні НПФ створили такі монополісти, як: НБУ, Укресімбанк, концерн «Стирол», Укрпошта тощо. Фундаторами професійних НПФ були профспілки і деякі професійні об'єднання. Найбільший НПФ у профспілки залізничників і транспортних робітників.

У 2016 році активи усіх НПФ склали 1986 млн. грн. (з них 984 млн. грн. — активи НБУ), а кількість учасників — 831 тис. осіб. Таким чином, темп зростання числа учасників становить 6,5 % на рік. Якщо кількість учасників буде зростати за експонентою (тобто вельми прискорено), то для охоплення всіх 12 млн. пенсіонерів буде потрібно 42 роки.

Як свідчать цифри, більша частина пенсійних активів знаходиться в обороті. З них — біля 50 % розміщені в державних облігаціях (ОВДП), а 40 % знаходяться на банківських депозитах (не плутати з пенсійними депозитами, які створюються безпосередньо страховальниками, згідно із законодавством [1]).

За таких обставин багато невеликих фондів вимушені позбавлятися своїх активів, однак попит на активи пенсіонерів майже відсутній. Як вважають фахівці з фінансових ринків, «затишок» у сфері створення і розвитку недержавних пенсійних фондів обумовлений низькою якістю договорів з учасниками-страховальниками.

Недолуга система контролю дозволяє керівництву НПФ розробляти тіньові схеми. Так, згідно з [2], «Один з популярних способів маніпуляцій — маніпуляції з цінними паперами. КУА купувала неліквідні акції за завищеними цінами. Ці акції роками могли «припадати пилом» в портфелях НПФ, збільшуючи вартість портфеля фонду, хоча реальна вартість цих паперів дорівнювала нулю. Жертвою такої махінації став НПФ НБУ. За інформацією правоохоронних органів, попереднє керівництво фонду завдало збитку в розмірі 900 млн. грн. (Особливість НПФ НБУ полягає в тому, що Нацбанк є і керуючим активами, і адміністратором, і зберігачем. Тобто всі рішення приймалися, виконувалися і контролювалися одними особами. При цьому рівень публічності фонду не дозволяв учасникам відстежувати подібні операції).

За такою ж схемою проходили махінації і з облігаціями. Емітенти облігацій напередодні погашення скуповували через НПФ свої облігації. НПФ купували облігації за ринковими цінами, після чого продавали їх емітентам з істотним дисконтом. Це дозволяло емітенту заощадити на обслуговуванні і погашенні боргу.

Ще одна схема з облігаціями застосовувалася до ОВДП. Облігації продавалися з портфеля НПФ напередодні виплати купона. В такому випадку пенсійний фонд усвідомлено втрачав гарантований доход».

Тут зазначимо таке. Внаслідок природного старіння населення сума, яку має виплачувати НПФ, буде з часом зростати. Тому має зростати і сума надходжень, а отже, і кількість платників внесків. Між тим їх кількість зростає вельми повільно. Тому приватні пенсійні фонди швидко банкрутують. (Більшість НПФ мають накопичення менш за один мільйон гривен. У більшості областей України НПФ досі відсутні). Взагалі, в умовах збідніння населення недержавні пенсійні фонди не можуть бути нічим іншим, як різновидом фінансової піраміди.

Перспективи вдосконалення системи пенсійного забезпечення

Як бачимо, національне пенсійне законодавство має давні коріння і наразі вельми розвинене. Найбільшого розвитку, у тому числі якісного, пенсійне законодавство досягло після отримання Україною незалежності. Достатньо сказати, що закон «Про пенсійне забезпечення» був прийнятий у короткий проміжок часу між Актом проголошення незалежності України (24.08.1991 р.) і загальнонаціональним референдумом щодо проголошення незалежності України (01.12.1991 р.).

Між тим викладення пенсійних законів різко відрізняється від викладення інших законів цивільно-правової і господарської сфер. Ці закони відрізняються складністю і суперечливістю. Пенсійне законодавство розпорошено по більш ніж 26 законах (не кажучи про численні підзаконні акти). Більш того, одночасно діють різні закони під різними номерами, але з однаковою назвою. Деякі закони змінювали більш як 60 разів, що говорить про їх недосконалість. Крім того, кожний черговий закон про державний бюджет вносить поправки до пенсійного законодавства, тобто пенсійна реформа не забезпечена економічно. Усе це не дозволяє працівникам і пенсіонерам повною мірою скористатися своїми правами і прийняти виважені рішення, навіть за допомогою кваліфікованих юристів.

Одна з причин полягає в тому, що право на соціальне забезпечення відноситься до найбільш складних та дискусійних соціальних прав. Чимало юристів підкреслюють недосконалість, безсистемність пенсійного законодавства. Адже воно досі не кодифіковано. Так, фахівець з питань соціального законодавства Марина Мицай виокремлює шість негативних рис, притаманних сучасному пенсійному законодавству [23]:

- «1) відсутність єдиних підходів до законодавчого розуміння сутності, ознак;
- 2) неререформованість системи пенсійного забезпечення;
- 3) недосконалість законодавчо визначених джерел фінансування пенсійного забезпечення; недоступність механізмів правового забезпечення;

4) ускладненість правових механізмів його реалізації, гарантування та правової охорони;

5) складність, суперечливість та недосконалість пенсійного законодавства;

6) відсутність дієвого державного нагляду та громадського контролю з питань його дотримання».

Причина, на наш погляд, полягає в тому, що в суспільстві занижені потреба (або розуміння потреби) і зацікавленість у тому, щоб зробити достойним життя психофізично уразливих верств населення, зокрема пенсіонерів. Такий стан речей є наслідком тривалої економічної кризи.

Отже, основна соціальне завдання сьогодення — це пошуки шляхів виходу з кризи з найменшою шкодою для суспільства. Проблема полягає в тому, що моральна, культурологічна і економічна шкода, яку наносить суспільству невідповідне ставлення до пенсіонерів, більш значна і непоправна, ніж здається на перший погляд.

Після усунення фундаментальних перешкод можна запропонувати такі кроки щодо вдосконалення національної системи пенсійного забезпечення (див. також [23]):

1) розробка стратегії щодо комплексної пенсійної реформи як базисної складової реформування системи соціального захисту;

2) розробка й запровадження системної пенсійної реформи на основі консолідації зусиль суспільства та держави;

3) забезпечення доступності в реалізації пенсійного права та підвищення його дієвості, зокрема підвищення ефективності системи пенсійного страхування в державному і недержавному секторах;

4) запровадження дієвої системи економічних, медичних і культурологічних гарантій для пенсіонерів;

5) інституційна взаємодія уповноважених органів державної влади, інститутів громадянського суспільства з питань законодавчої регламентації права на пенсійне забезпечення;

6) розробка та ухвалення пенсійного кодексу як етап проведення пенсійної реформи;

8) запровадження постійного моніторингу дотримання законодавства, дієвих механізмів державного нагляду та громадського контролю у пенсійній сфері.

Висновки. Згідно з поставленими завданнями, у дослідженні отримані наступні результати.

1. Дослідження основних рис пенсійної системи сучасної України показало розмаїття пенсійних систем, наявність численних державних і недержавних інститутів пенсійного забезпечення населення тощо. У першу чергу, слід підкреслити численність національного пенсійного законодавства і одночасно його складність. Зокрема,

було виявлено відсутність чіткого інституційного розподілу пенсійної системи (як солідарної, так і накопичувальної) на державну і приватну, що може створювати ризики збагачення численних комерційних установ, які належать до системи державного страхування, за рахунок загальнообов'язкових страхових внесків.

2. Одночасно було виявлено, що основна відмінність накопичувальної системи від солідарної полягає не стільки в можливості персонального безризикового накопичення пенсійних коштів, скільки у інвестуванні бізнесу за рахунок пенсіонерів (а в умовах нерозвиненого фондового ринку — фінансуванні дефіциту Державного бюджету). Було виявлено перехідну сутність грошового накопичення як економічного феномену. Будь-яка фінансова система може працювати як накопичувальна лише на початковій стадії її створення: коли певний проміжок часу гроші переважно вкладають, а не вилучають на пенсійні потреби. Згодом має встановитися баланс між надходженнями і пенсійними видатками, який буде порушуватися інвестуванням надходжень у загальну економіку. Отже, накопичувальна система, незважаючи на соціальну спрямованість, але в умовах нерозвиненого фондового ринку, може мати ознаки фінансової піраміди.

3. Що стосується недержавної накопичувальної пенсійної системи, яка працює біля 14 років, то треба відзначити її кволий розвиток, що обумовлено нерозвиненістю фондового ринку, з одного боку, і невизначеністю в розмірі пенсії з іншого. Адже система працює так, що майбутній пенсіонер, виходячи зі своїх вкладень, не може передбачити, яку пенсію буде отримувати в далекому майбутньому.

4. У статті позначено можливі шляхи вдосконалення системи пенсійного забезпечення як різновиду управління соціальними ризиками. Було визнано, що основною проблемою є довготривала економічна криза, яка спіткала Україну. Після усунення фундаментальних перешкод можна запропонувати низку кроків із вдосконалення національної системи пенсійного забезпечення, основними з яких мають бути:

— запровадження дієвої системи економічних, медичних і культурологічних гарантій для пенсіонерів;

— інституційна взаємодія уповноважених органів державної влади, інститутів громадянського суспільства з питань законодавчої регламентації права на пенсійне забезпечення;

— розробка та ухвалення пенсійного кодексу як етап проведення пенсійної реформи;

— запровадження постійного моніторингу дотримання законодавства, дієвих механізмів державного нагляду та громадського контролю у пенсійній сфері.

Література

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Редакція від 31.08.2018 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.

2. Руденко, В. Недержавні пенсійні фонди. Як не втратити заощадження до пенсії [Електронний ресурс] / Виктория Руденко // Економічна правда, 23 вересня 2016. — Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/publications/2016/09/23/606362>.

3. Davis, Ph. and Lastra, R. M. (2016). Pension provision, care and dignity in old age. Legal and economic issues. Retrieved from www.brunel.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0011/466670/1606.pdf.

4. The Pension Committee of the American Academy of Actuaries (2004). Fundamentals of Current Pension Funding and Accounting For Private Sector Pension Plans. Retrieved from www.actuary.org/pdf/pension/fundamentals_0704.pdf.

5. King, P. (2017). The Preventable Demise of Defined Benefit Pension Provision. Spring 2017. Retrieved from www.ictu.ie/download/pdf/congress_pensions_briefing_paper.pdf.

6. Vidlund, M., Ramberg, H., Mielonen, A. and Lappalainen, E. The structure of pension provision and the significance of occupational pensions in different countries, 2012, 1. Retrieved from <https://www.etk.fi/wp-content/uploads/2015/10/surveys%20sisus.pdf>.

7. Department for Work and Pensions (2016). Employers' Pension Provision survey 2015. A report of research carried out by IFF Research on behalf of the Department for Work and Pensions. Retrieved from assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/584593/rr919-employers-pension-provision-2015.pdf.

8. Willmore, L. & Bertucci, G. (1999). Public versus Private Provision of Pensions. Retrieved from www.un.org/esa/esa98dp1.pdf.

9. National Republican Congressional Committee (2016). Pension Trustees Approve «Return to Work» Provision. Retrieved from https://www.nrcfc.org/downloads/december_2016.pdf.

10. Davies, R. (2013). Occupational pensions 'Second pillar' provision in the EU policy context. Retrieved from [www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130589/LDM_BRI\(2013\)130589_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130589/LDM_BRI(2013)130589_REV1_EN.pdf).

11. Walton, J. (2003). Pension schemes: social insurance and social protection. Retrieved from www.imf.org/external/np/sta/ueps/2003/070103.pdf.

12. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям». Редакція від 31.08.2018 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>.

13. Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та

особам з інвалідністю». Редакція від 25.07.2018 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15>.

14. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Редакція від 15.08.2018 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.

15. Литвин, А. В Україні появится новый «налог» и вторая пенсия: Кабмин готовит пенсионную революцию. 15 мая 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.obozrevatel.com/economics/v-ukraine-poyavuyatsya-noviy-nalog-i-vtoraya-pensiya-kabmin-gotovit-pensionnuyu-revolutsiyu.htm.

16. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Редакція від 04.11.2018 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

17. Щодо оподаткування неприбуткових установ та організацій [Електронний ресурс] // Державна фіскальна служба України : офіційний портал. — 2018. — Режим доступу : <http://lv.sfs.gov.ua/baner/podatkovii-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/print-65514.html>.

18. Закон України «Про пенсійне забезпечення». Редакція від 25.07.2018 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.

19. Закон України «Про проведення експерименту в житловому будівництві на базі холдингової компанії «Київміськбуд». Редакція від 01.01.2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1674-14>.

20. Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати». Редакція від 06.12.2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-15>.

21. СМР/FINREP (2010). Тлумачний словник з інвестування пенсійних коштів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/pens_glossary_ua.pdf.

22. Національні рахунки України за 2016 рік. — К. : Державна служба статистики України, 2018.

23. Мицай, М. Право на пенсійне забезпечення в умовах соціальної держави: поняття, ознаки, тенденції розвитку [Електронний ресурс] // Трудове право. — 2017. — № 10. — С. 95–99. — Режим доступу : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/20.pdf>.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). Law of Ukraine «On Compulsory State Pension Insurance». Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.

2. Rudenko, V. (2016). *Nederzhavni pensiini fondy. Yak ne vtratyty zaoshchadzhennia do pensiit* [Non-state pension funds. How not to lose savings to retirement]. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2016/09/23/606362>.

3. Davis, Ph. and Lastra, R. M. (2016). Pension provision, care and dignity in old age. Legal and economic issues. Retrieved from www.brunel.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0011/466670/1606.pdf.

4. The Pension Committee of the American Academy of Actuaries (2004). *Fundamentals of Current Pension Funding and Accounting For Private Sector Pension Plans*. Retrieved from www.actuary.org/pdf/pension/fundamentals_0704.pdf.

5. King, P. (2017). *The Preventable Demise of Defined Benefit Pension Provision*. Spring 2017. Retrieved from www.ictu.ie/download/pdf/congress_pensions_briefing_paper.pdf.

6. Vidlund, M., Ramberg, H., Mielonen, A. and Lappalainen, E. The structure of pension provision and the significance of occupational pensions in different countries, 2012, 1. Retrieved from <https://www.etk.fi/wp-content/uploads/2015/10/surveys%20sisus.pdf>.

7. Department for Work and Pensions (2016). *Employers' Pension Provision survey 2015. A report of research carried out by IFF Research on behalf of the Department for Work and Pensions*. Retrieved from assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/584593/rr919-employers-pension-provision-2015.pdf.

8. Willmore, L. & Bertucci, G. (1999). *Public versus Private Provision of Pensions*. Retrieved from www.un.org/esa/esa98dp1.pdf.

9. National Republican Congressional Committee (2016). *Pension Trustees Approve «Return to Work» Provision*. Retrieved from https://www.nrccf.org/downloads/december_2016.pdf.

10. Davies, R. (2013). *Occupational pensions 'Second pillar' provision in the EU policy context*. Retrieved from [www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130589/LDM_BRI\(2013\)130589_REVI_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130589/LDM_BRI(2013)130589_REVI_EN.pdf).

11. Walton, J. (2003). *Pension schemes: social insurance and social protection*. Retrieved from www.imf.org/external/np/sta/ueps/2003/070103.pdf.

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). Law of Ukraine «On State Social Assistance to Low-income Families» (2017). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>.

13. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). Law of Ukraine «On state social assistance to persons who are not entitled to a pension and persons with disabilities». Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15>.

14. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). Law of Ukraine «On the Collection and Accounting of the Single Contribution to the Mandatory State Social

Insurance». Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>

15. Litvin, A. V. (2018). *Ukrayne poiavytsia novyi «nalog» y vtoraiia pensyia: Kabmin hotovyt pensyonnuuu revoliutsiyu* [A new “tax” and the second pension will appear in Ukraine: The Cabinet of Ministers is preparing a pension revolution]. Retrieved from www.obozrevatel.com/economics/v-ukraine-poyavyatsya-novyyj-nalog-i-vtoraya-pensiya-kabmin-gotovit-pensionnyu-revolutsiyu.htm.

16. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). Law of Ukraine «On non-state pension provision». Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

17. State Fiscal Service of Ukraine (2018). Regarding taxation of non-profit institutions and organizations. Retrieved from <http://lv.sfs.gov.ua/baner/podatkovyi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/print-65514.html>.

18. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). Law of Ukraine «On Pension Provision». Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.

19. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). Law of Ukraine «On conducting an experiment in housing

construction on the basis of the holding company "Kyivmiskbud"» (2016). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1674-14>.

20. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). The Law of Ukraine «On Mortgage Lending, Operations with Consolidated Mortgage Debt and Mortgage Certificates» (2012). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-15>.

21. CMP/FINREP (2010). *Tlumachnyi slovnyk z investuvannia pensiinykh koshtiv* [Explanatory dictionary on investment of pension funds]. Retrieved from http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/pens_glossary_ua.pdf.

22. State Statistics Service of Ukraine (2018). *Natsionalni rakhunky Ukrainy za 2016 rik* [National Accounts of Ukraine for 2016]. Kiev (in Ukr.).

23. Mitsay, M. (2017). *Pravo na pensiine zabezpechennia v umovakh sotsialnoi derzhavy: poniattia, oznaky, tendentsii rozvytku* [The right to retirement Provision in a social state: Concepts, signs, trends of development]. *Labor law*, 10, 95–99. Retrieved from <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/20.pdf>.